

**“O‘QUVCHILARNING MANTIQUIY-MUHOKAMAVIY FAOLIYATINI
RIVOJLANTIRISHDA O‘YIN TEXNOLOGIYALARINING TA‘SIR
MEXANIZMLARINING USULLARI”**

Quvatova Dilnoza Juraevna

Iqtisodiyot va pedagogika Universiteti O‘qituvchisi

Quvatovadilnoza@gmail.com

**MAQOLA
MALUMOTI**

MAQOLA TARIXI:

Received: 09.03.2026

Revised: 10.03.2026

Accepted: 11.03.2026

KALIT SO‘ZLAR:

*Diqqat, xotira, nutq,
tafakkur, qiyoslash
malakasi,
chog‘ishtirish,
o‘xshashini topish,
faraz, xayol, ijodiy
qobiliyat, empatiya,
refleksiya, optimal
yechimni topa olish.
o‘yin, jarayon, didaktik
o‘yin, qobiliyat,
qiziqish, moyillik, ijodiy
qobiliyat, komponent,
klassifikatsiya,
texnologiya.*

ANNOTATSIYA:

*Ushbu maqolada ta‘lim jarayonida didaktik o‘yin
va o‘yin texnologiyalardan foydalanishning
ahamiyati, o‘yinlarning klassifikatsiyasi,
ko‘rinishlari haqida ma‘lumot berish bilan
birgalikda musiqa ta‘limi jarayonida qo‘llaniladigan
o‘yinlardan namunalar ham keltirilgan.*

Kirish

O'quvchilarning mantiqiy-muhokamaviy faoliyatini rivojlantirishda o'yin texnologiyalari ta'limni qiziqarli qilish, faollikni oshirish va muammoli vaziyatlarni yechish orqali analitik fikrlashni rivojlantiradi. Asosiy usullar: didaktik o'yinlar, rol o'yinlari, intellektual musobaqalar va loyiha asosidagi o'yinlar orqali o'quvchilar mantiqiy tahlil qilish, sabab-oqibat bog'liqliklarini aniqlash va ijodiy yondashishni o'rganadilar.

O'yinli texnologiyalardan foydalanishning asosini o'quvchilarning faollashtiruvchi va jadallashtiruvchi faoliyati tashkil etadi. O'yin olimlar tadqiqotlariga ko'ra mehnat va o'qish bilan birgalikda faoliyatning asosiy turlaridan biri hisoblanadi. Psixologlarning ta'kidlashlaricha, o'yinli faoliyatning psixologik mexanizmlari shaxsning o'zini namoyon qilish, hayotda o'z o'zini barqaror qilish, o'zini o'zi boshqarish, o'z imkoniyatlarini amalga oshirishning fundamental ehtiyojlariga tayanadi. O'yin ijtimoiy tajribalarni o'zlashtirish va qayta yaratishga yo'nalgan vaziyatlarda, faoliyat turi sifatida belgilanadi va unda shaxsning o'z xulqini boshqarishi shakllanadi va takomillashadi. L.S.Vigodskiy o'yinni bolaning ichki ijtimoiy dunyosi, ijtimoiy buyurtmalarni o'zlashtirish vositasi sifatida ta'riflaydi.

O'yin texnologiyalarining ta'sir mexanizmlari quyidagi usullar orqali amalga oshiriladi:

Didaktik o'yinlar: Bilim va ko'nikmalarni shakllantiruvchi, muayyan qoidalarga asoslangan o'yinlar orqali o'quvchilarning analitik va mantiqiy fikrlashini faollashtiradi.

Muammoli vaziyatli o'yinlar: O'quvchilarni qaror qabul qilishga va sabab-oqibat aloqalarini tahlil qilishga majbur qiladigan vaziyatlarni yaratish.

Intellektual va mantiqiy musobaqalar: Tezkor fikrlash, masalalarni yechish va guruhda ishlash ko'nikmalarini rivojlantirish.

Rollik o'yinlar va keys texnologiyalari: Mavjud vaziyatni tahlil qilish, turli nuqtai nazarlarni baholash va to'g'ri qarorga kelish qobiliyatini rivojlantiradi.

Ushbu metodlar o'quvchilarni passiv qabul qiluvchidan faol tadqiqotchiga aylantiradi, ularning mustaqil fikrlash va tahliliy qobiliyatlarini rivojlantiradi.

O'yin texnologiyalari (o'yin ta'limi) – ijtimoiy tajribalarni o'zlashtirishning barcha ko'rinishlari: bilim, ko'nikma, malaka hamda hissiy baholovchi faoliyat jarayonini hosil qilishga yo'naltirilgan shartli o'quvvaziyatlarini ifodalovchi shaxsga yo'naltirilgan ta'lim (pedagogik texnologiya) turlaridan biri hisoblanadi. O'yin texnologiyalarida o'quvchining tabiatiga mos tushuvchi o'yinlar o'quvtarbiyaviy jarayonni harakatga keltiruvchi kuchga aylanishi mumkin. O'yin o'quvchini ta'limda g'alabaga erishishda qiziqishini orttiradi va unda kuchli motivatsiya hosil qilish imkoniyatiga ega. O'quvchini tezkorlikda harakat qilishga, chaqqonlik, topqirlik, topshiriqlarni aniq, tez vaqtda bajarishga o'rgatadi, unda

qonun-qoidalarga rioya qilish ko'nikmalari shakllanadi. O'quvchining faolligi rivojlantirilib, bilimga bo'lgan ishtiyoqi oshadi. SHaxsning ahloqiy sifatlarining shakllanishiga yordam beradi. O'quvchilarda o'zaro hamkorlik, ijodkorlik, bir-biriga qayg'urish va o'zaro hurmat kabi odatlar rivojlantiriladi. Ayniqsa, ularda tashqi dunyoni tasavvur etish, erkin fikr yuritish, emotsional faollik va o'zaro muloqotga kirishuvchanlik vujudga keladi.

O'quvchilar o'zaro bir-birlariga yordam berishga, boshqalarning qiziqishlariga hamohang o'z manfaatlarining ular bilan uyg'un bo'lishiga harakat qiladilar. Ularda o'yin davomida olgan bilimlarini amaliyotda qo'llash hamda ulardan turli vaziyatlarda foydalanish ko'nikmalari paydo bo'ladi. O'yin faoliyati yaxshi xislatlarni hosil qilish asosida, jamoaviy hayotiy faoliyatni vujudga keltiradi, mustaqillikni, boshqalarni mehnat sharoitida qo'llab-quvvatlashga o'rgatadi. O'yin faoliyatini tashkillashtirish o'quvchilarning akliy faoliyatni bilishga bo'lgan qiziqishlarini oshirish asosida ishchanlikka, topqirlikka, o'z vazifasiga mas'uliyatli yondashib, yangi-yangi natijalarni qo'lga kiritishlariga sabab bo'ladi. O'yin ta'lim jarayonini tashkil etish hamda olib borishda pedagogik vositadir. O'yin bolalar uchun biror narsani bilib oluvchi vositadir. Ta'lim mazmunini o'quvchilarga o'yin orqali tushuntirish bu tushuntirishning eng qulay va samarali usulidir. SHu sababli, o'yin vositasida ta'lim jarayonini tashkil etish voqea-hodisa, mazmunni tushunish, o'rganish, o'zlashtirishni kafolatlaydi. Nemis psixolog olimi K.Kross o'yin vositasida bola o'zini tutish, olamni o'rganish, an'analarni bilish, atrof-muhitga moslashish ko'nikmasini shakllantiradi, degan edi.

O'yin o'quvchini o'ylashga, topqirlikka, ziyorlikka, mantiqiy fikr yuritishga o'rgatadi. SHu asosda o'z «men»ining shakllanishiga yordam beradi. SHuningdek, bilishga o'rganish ehtiyojini tug'dirib, yangi o'zgarishlarga boshlaydi. O'yin tashqi olam bilan muloqot qilishga yangi-yangi imkoniyatlarni ochib beradi. O'yin umumilmiy tushuncha bo'lib, falsafa, pedagogika, psixologiya, tarix nazariyasi, san'atda uziga xos tushuncha, atamaları mavjud. Umuman, ilmiy tilda o'yin dramaturgiya, tomoshalar, bayramlar, festivallar, karnavallar, badiiy ijodkorlik ma'nosida ham ishlatiladi. Katta ensiklopedik lug'atda o'yin nafaqat mahsuliy faoliyat bo'lib, uning motivi natijalarida emas, aksincha jarayonning o'zida namoyon bo'lishi ko'rsatilgan. Bu jarayon o'ynovchilarga rohat bag'ishlaydi, undan tomoshabin zavq-shavq oladi.

Shu sababli ham, u ta'limiy jarayonning samarali kechishida muhim rol o'ynaydi, o'quvchining shaxs sifatida rivojlanishida, hayotda ishlash, o'quv-bilishga bo'lgan qiziqishini oshirishda, psixologik tayyorlashda yordam beradi. Jumladan, musiqali didaktik

o'yinlar bolalarning musiqaviy-sensor qobiliyatini rivojlantiradi va mustaqil faoliyatiga ham qo'shiladi. Musiqali didaktik o'yinlar musiqa mashg'ulotlarda va bolalarning bo'sh vaqtlarida o'tkazib o'ynaladi. Bolalarning mustaqil o'yinlarida musiqali didaktik o'yinlar ularni qo'shiq aytishga, raqs tushishga, bolalar cholg'u asboblari chalishga bo'lgan qiziqishlarini kuchaytiradi va ijod qilishga undaydi. Umuman, o'yin tushunchasi keng ma'noga ega bo'lib, uni bir qoida bilan ifoda etish qiyindir. Ko'pincha bu savolga javob olish uchun «Har bir odam nima uchun o'ynaydi?» degan savol qo'yilgandagina unga kengroq javob olish mumkin. Aksariyat pedagoglar o'yinni bilish kobiliyatlarini faollashtiruvchi vosita deb qaraydilar. U mahsulot emas, xizmat turi ham emas, lekin insonlar o'z umrini o'yin bilan bog'laydilar. Nima uchun? O'yin pedagogik madaniyat fenomeni bo'lib kelgan. Inson hayotida u muhim, hal kiluvchi omil sifatida ilmiy izlanuvchilarni qiziqtirib kelgan. O'yin organizmda ortikcha energiyadan halos bo'lish, charchash va vaqtda kuchni foydali holda ishlatish, ayrim holda uni tiklashda ham yordam beradi. O'yin insonning hayotiy muvozanatini saqlashda, uning faolligini oshirish orqali organizmda ishlamay turgan a'zolarini ishga, harakatga keltirib yuboradi.

Shu sababli ham o'yin organizmdagi yaxshi energiyalarni hosil qiladi va tiklaydi. Ya'ni, o'yin doimiy o'zlikni saqlab turuvchi ta'limiy jarayondir. O'quvchini o'yinga jalb etish keyingi mehnat va hayotiy faoliyatga tayyorlovchi vositadir. Endi o'yinning ko'rinishlari va klassifikatsiyasiga to'xtalamiz. O'yinlar: - yakka-individual, juftli, guruhli, ommaviy o'yinlar; - jismoniy, intellektual musobaqaga asoslangan, ijodkorlikka yo'naltiruvchi o'yinlar, didaktik o'yinlar, konstruksiyali, kompyuterli o'yinlar; - ijtimoiy o'yinlar, syujetli, rolli, imitatsiyali o'yinlar, tashkiliy kommunikativ o'yinlar, qiziqarli o'yinlar va boshqa turda bo'lishi mumkin. YUkoridagi sanab o'tilgan o'yinlarning har birining quyidagi komponentlari mavjud. Ular: - o'yinda qatnashuvchilar; - o'yin qoidalari; - o'yinning vaqti; - o'yinning syujeti; - o'yinning rekviziti; - o'yinning yakuni (natijalari, qonun-qoidalariga rioya qilinishi). Aynan musiqa ta'limi jarayonida qo'llaniladigan o'yin texnologiyalaridan namunalar keltiramiz:

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Yuldoshev J. va boshqalar. Interfaol ta'lim sifat kafolati. - T.: YUNISEF, 2008.
2. Slattenin V.A., Kashirin V.A. Psixologiya i pedagogika. Dlya vuzov. - M.: «Akademiya», 2008.

3. Bogdanovich O.N. Sovremennye formy organizatsii uchebno-vospitatelnogo protsessa. - Мозыг, ОООИД «Белый ветер», 2009.

4. Mirzaxmatova SH., Pulatova D. Tabiatshunoslik darslarida interfaol ta'lim. -T.: «YAngi asr avlodi», 2011.

5. Yuldashev J. G., Pulatova D. Ta'limda o'yinli texnologiyalar samaradorlik omili sifatida. ZAMONAVIY TA'LIM / SOVREMENNOE OBRAZOVANIE 2014, 8

6. Султонова Н. А., Ўлмасова К. КИЧИК МАКТАБ ЁШИДАГИ ЎҚУВЧИЛАРНИНГ ИЖОДИЙ ҚОБИЛИЯТЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ //Интернаука. – 2020. – №. 3-2. – С. 84-86.

7. N.A Sultonova, Ibragimova Sh, D. Xolqoziyeva. TECHNOLOGIES OF URBRINGING CHILDREN IN MODERN FAMILIES // 2020/3 European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences – 2- 3 p 115-119

8.S.SH.Ziyodullayeva,G.O.Boqiyev,M.G.Keldiyorova,D.J.Quvatova Boshlang'ich ta'limda tarbiya fanidan o'quv qo'llanma 2025.04.14

9. Sa'dullayev, A. (2024). Aspects of forming voluntary qualities in overcoming anxiety in adolescent wrestlers. News of UzMU Journal, 1(1.4), 176-179.

10. O'G, A. S. D. A. (2024). MUSOBAQALARDA O 'SMIRLARNING RUHIY HOLATI: PSIXOLOGIK STRESSNI BOSHQARISH. Interpretation and researches, 2(21), 193-198.

11. Sa'dullayev, A. (2024). aspects of forming voluntary qualities in overcoming anxiety in adolescent wrestlers. News of UzMU Journal, 1 (1.4), 176-179.

12. SA'DULLAYEV, A. (2025). " EXPLORING THE PSYCHOLOGICAL BASIS OF TACTICAL THINKING IN WRESTLERS'ANXIETY REGULATION"(IN THE CASE OF ADOLESCENTS). «ACTA NUUZ», 1(1.2), 224-226.

13. Akmal o'g, S. D. A., & Jurayev, B. (2025). PSYCHOLOGICAL RELATIONSHIP BETWEEN PRE-COMPETITIVE ANXIETY AND COPING BEHAVIOR IN ADOLESCENT WRESTLERS. GLOBAL TRENDS IN SCIENCE AND INNOVATION, 1(1), 20-28.